

jiteli půdy odjakživa viděl svého nepřítele a v jeho majetku objekt, na němž mohl schladiti si záhu. I jinde, na př. ve Francii za Velké revoluce, v Německu za selských povstání tomu tak bylo, jak správně na to poukázal R. H. Francé. Nicméně vždy zůstává pravdou, že je u nás v celku ještě malé porozumění pro ochranu domoviny. Přes to nutno dáti průchod pravdě, že i to se v poslední době počíná obracet k lepšímu. Mám sám v ruce doklady ze své působnosti v Okrašlovacím Svazu, jak okrašlovací spolky počínají si pěkně všimati svého okolí po stránce ochrany památek. Upozorňují, dotazují se o radu, podávají náměty i samy přejímají ochranu a péči o určité památky. Podobně počínají se hustěji vyskytovat i na venkově interesovaní jednotlivci s pěkným často zájmem o ochranu památek. Má to být předzvěst lepších dob? Značí to odvrát od poválečné prepolitisanosti k touze po statečích kulturních? Zde — předbílám snad poněkud tomu, co v následujícím chci šíře vyložití, naskytá se široké pole ku plodné práci organisacím agrárním. Náš sedlák, a je to dobře tak, je v jádru svém nedůvěřivým a více méně uzavřen vůči novým myšlenkovým proudům, zvláště jsou-li mu podávány někým, kdo není z něho. Neotevře tak hned své srdce měšťáku, mohl by však snadněji uvěřiti svým. Jeho politické organisace, jež jsou vlastně jeho organisacemi odborovými a zvláště agrární dorost má tu, jak řečeno, možnost plodné činnosti pro zvýšení kulturní úrovně národa. Nutno spravedlivě přiznati, že to byl právě agrární dorost, který se

před válkou této věci velmi čile chápal a doufám, že ve své práci neustane. Běží tu o to, aby lidu venkovskému stala se myšlenka ochrany domoviny ideou důvěrnou a milou. Jde o velké věci, jak hned v následujícím bude vloženo.

*

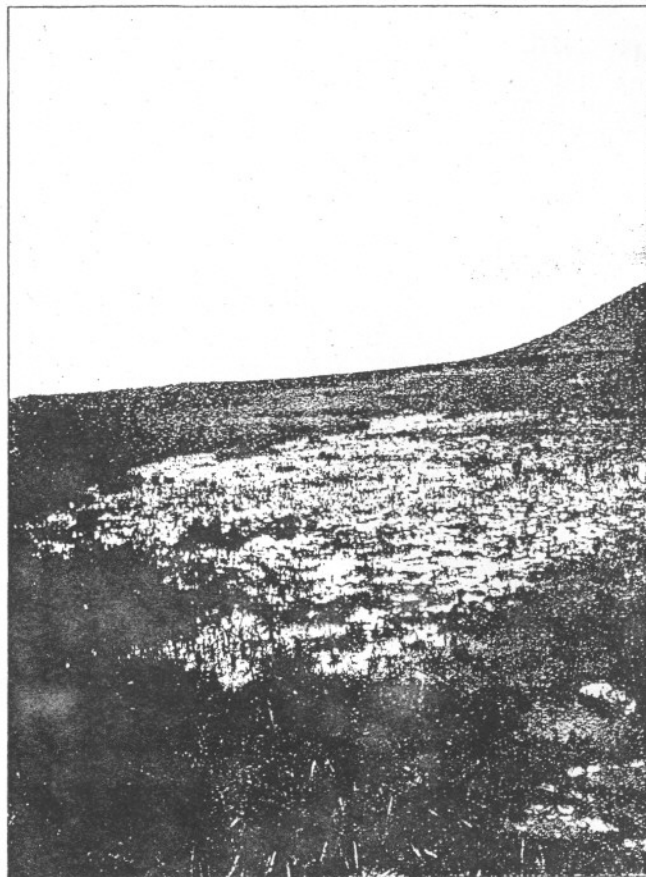
Bylo snad již v předešlém dostatečně vyloučeno, že ochrana přírody není hračkou neb koníčkem přepjatých jednotlivců, nýbrž že je to životní nutnost pro celý národ. Ješek Hoffman velmi pěkně účel ochrany památek vyjadřuje slovy: „vyvésti jej (t. j. člověka) z barbarství, jež jeví se ničením výtvorů lidské práce a rušením přirozené harmonie, která tkví v každém poctivém díle lidském i veškerém díle přírody — toť úkolem ochrany památek a přírody, jež obě jsou dvěma toliko větvemi jedné mravní ideje.“ Proto musí býti i státem podporována a respektována jako jiné obory národního života. Jsou tři hlavní obory, které se dnes nemohou obejít bez respektování ochrany přírody; výživa lidu, zdraví lidu a lidové vzdělání (Konrad Guenther).

Vědecká ochrana přírody musí studovati přírodu jako organismus a užívati svých výsledků pro pole, les, louku a jiné kultury, ba pro všechny obory, kde se jedná o život. Neboť příroda, jak již několikrát zde podotčeno, je ve svém celku právě tak organismus jako tělo v malém a jako toto spočívá na harmonické součinnosti jednotlivých svých částí.

Vyslovili, tuším, podobnou ideu již dávno Leibnitz a Shaftesbury a také Fechner (Das Büchlein vom Leben und Tode).

Tuto harmonii chrániti má za úkol, pokud jde o tělo lidské, lékařství, které dnes hledí hlavně tělo síliti, kdežto dříve hledělo nemoc všelikými léky a lektvary zaháněti. Zdá se, že zemědělství prozatím utkvělo na tomto posledním stanovisku. Doposud potíralo a zahánělo nemoci svých svěřenců at' rostlinných či živočišných jen jedy a různými medikamenty, tím však oslabovalo a poškozovalo možnost vlastní regulace zdravotní u rostlin i zvířat. Tyto se totiž odnaučily chrániti se samy proti škodlivým vlivům a tím snadněji podléhaly tam, kde nebylo možno užívati svrchu zmíněných prostředků. Tak mluví se o stárnutí určitých kulturních rostlin, na příklad vína, bramboru, a to je již šikmá plocha. —

Zde musí počítí práce vědecké ochrany přírody. Navazují na poznatek získaný biologií, že příroda určité krajiny tvoří jednotný celek; každá rostlina, každé zvíře má tu své místo a hájí odtud ve vzájemném působení harmonii a zdraví celku. Právě tak, jako z jemného stroje nesmíme svévolně vyjmouti kolečko, aniž bychom celý stroj poškodili, právě tak nesmíme vymýtiti bez ohledu na celek nějakou rostlinu neb zvíře. Člověk zprvu rozdělil organismy na užitečné a škodlivé. Později se však jen ptal: prospíváš mi? pakli ne, jsí na obtíž a pryč s tebou. To je stanovisko zastaralé.

Detail z krajinského rázu Krkonoš. Mělká bažinka na úpatí Studničné Hory, příklad hřebenové rašeliny krkonošské, s charakteristickou květenou. (Fot. Dr. Kavína.)

Jsou známy četné příklady, v nichž na př. škodlivá zvířata ukázala se užitečnými a naopak, a případy, kdy vyhubení tak zvané škodlivého zvířete způsobilo více škody než užítku. Tak dnes přicházíme stále více a více ku přesvědčení, že dravá zvířata jsou nutnými členy celku, neboť odstraňováním zvířat slabých a nemocných udržují ostatní při zdraví.

Vědecká ochrana přírody má tedy studovat, jak zvířata a rostliny dohromady souvisejí a které jsou nutné životní podmínky jednotlivých organismů, a v jakém tyto žijí vzájemném vztahu. Pozorování a pokus musí stanoviti jednotlivé členy společenstev organismů, jak je nalézáme na poli, na louce i v lese neb ve vodě. Shora bylo tu mluveno o hydrobiologii, která snad největších úspěchů na tomto poli dosáhla. Je nutno dále stanoviti, jaký měla stupňovaná kultura vliv na ten neb onen organismus, a jak tento vliv, byl-li ničivý, bez poškození lidských zájmů zmírniti neb odstraniti.

Z toho, co právě řečeno, vysvitá, jak práce vědecké ochrany přírody úzce souvisí s prací zemědělce, lesníka, rybáře, jak ale i zasahá do otázek souvisejících se stavbou a hygienou lidských sídlišť, hlavně měst (viz, co o něm výše řečeno v partii o znečišťování vod).

Pro pokusy tohoto druhu, které musí býti prováděny s příslušnými úředními místy nebo interesovanými korporacemi, musí býti použito vhodných míst, kde u nás dosud příroda má alespoň poněkud volno vyvíjeti se, jak sama chce, jako jsou luční příkopy, lesní okraje, opuštěné lomy nebo široké meze nebo i nezužit-

kované břehy mezi poli, stejně jako pro svobodný vývoj vodních organismů musíme hájiti říčních a potočních zátočin a starých ramen. Je-li důležité, aby veškerá plodná půda byla pokud možno využita pro účely zemědělství, je stejně i důležité, aby malé kusy země přenechány byly zvířeně a květeně původní odevšad vyháněné. Z takovýchto ohnisek mohou pak zvířata vykonávati svou regulační činnost na ostatní přírodu a kultury (Konrad Guenther). Jinak povstane takové ochuzení a spustošení země, že zajisté záhy bude ta věc citelně pozorována. „Usilovné odstraňování divokých původních keřů na okrajích lesů, polí, na pastvinách a pod., přeměňování neúrodných krabatín v políčka, jež ani za tisíc let nenahradí galejní přímo práci na nich, vysušování bahnisek, rašelinišť, kyselek a p., navždy ničí vzácné a význačné rostliny a živočichy,“ praví prof. J. Roubal a uhodil, myslím, na správnou klapku. Je to právě toto hrozivě pokračující odstraňování keřů, které agrikulturní naše krajiny proměňuje v scenerické pouště.

Jednak prý keře překážejí na mezích, stíni, ubírají poli půdu, jednak nevycválanost pasáků a pasaček, kteří keře rádi zapalují a způsobují, že jich rok od roku ubývá. A přece i když nepřihlížíme k jejich hodnotám krajinářským, jaký význam národohospodářský může míti takové divoké ovoce, jako jsou šípky nebo trnky! A po stránce etické? Neustálé krajinářské ochuzování našeho venkova, kde již pomalu nezbyvá ničeho, co by

duši lidskou vábilo, způsobuje útek z venkova do měst, jeho depopulaci a přelidnění průmyslových center. —

Myslím, že čím více budou pěstovány takové pokusy o znovuoživení naší přírody, jak o nich svrchu bylo mluveno, tím více se ukáže, jaký prospěch z toho vznikne pro pole i luka, les i vinice. Neboť veškeré naše kulturní rostliny jsou vzaty z přírody a právě tak, jako člověk, nemohou na trvalo od ní být odděleny. Nejsou sice tak staré, aby byly ztratily veškeru obnovovací a omlazovací sílu, kterou jim příroda dala do vínku, ale čím dále, budou se nalézati pod těžkou rukou kultury, tím více se bude tato síla ztráceti. Jak řečeno, každá rostlina i zvíře vyrostla v stálém vzájemném působení jiných organismů a stala se tak organismem harmonicky přizpůsobeným životním podmínkám svého okolí.

Tato stálá korektura okolního světa chybí našim kulturám, a sebe lepší péče lidská ji nemůže nahraditi (viz na př. lesy mniškou zničené). Člověk nemůže působiti na nejmenší životní částice, z nichž tělo jeho svěřenců se skládá. **Je prací vědecké ochrany přírody tyto životní síly znovu dodat poli i lesu, čímž ochrana přírody stává se i důležitou složkou další existence člověka vůbec.**

Tak nabývá ochrana přírody, mimo úkol, který má každá věda, totiž rozmnožovati lidské vědění, dvě další důležité úlohy, značné praktické ceny:

Tam, kde příroda slouží ku potěšení, zotavení a poučení národa, chce zachovávat její bohatství, zdraví a trvání, kde půda má vy-

tvářeti potravu a jiné hodnoty, chce působiti k tomu, aby její výnos udržovala a zvětšovala a působila plodně a povzbuzujícím způsobem na jiné vědecké a praktické obory, které tu zasahují.*)

*

Okrašlování krajiny ve smyslu ochrany domoviny by podle toho muselo býti jakýmsi druhem restaurace kraje, buď ve smyslu dochované krajiny kulturní nebo ve smyslu původní krajiny přirozené. Ovšem, že proti tomuto požadavku (právě tak jako i v ochraně památek historických) zvedají se vážné hlasy. Ukazují správně na to, že provést tento program do důsledků bylo by čirou nemožností, ba dokonce, že by místy mělo i svou vnitřní nepravdivost. Jak bylo by možno napravit pokazenou přírodu, když ani lidské dílo nemůžeme znovu zříditi tak, jak vyhlíželo na počátku svého trvání. Ale zde přece máme některé momenty, které nám sama příroda poskytuje, a jsou to právě ony, které se staví proti nám v ochraně památek historických. Je to samoobrozovací mohutnost přírody, pakli se jí poskytne dostatečná možnost k tomu. Neboť za příznivých podmínek bude se příroda zajisté snažiti, aby alespoň kryt rostlinný, pokud možno, v původním složení znovu vypravila tam, kde kultura ho vyhladila. To podaří se zvláště tam, kde, jak svrchu řečeno, přispějeme jí ku pomoci jako lékař nemocnému člověku. Hlavní věcí je, abychom se vy-

*) Srv. Guenther: Das Programm des Naturschutzes.

stříhali všelikého falšování přírody i skutečnosti. To děje se zvláště tam, kde bychom chtěli přírodu násilně obohacovati, nebo uměle předstíratí něco, co ve skutečnosti neexistuje; i umělá divočina byla by takovým falšováním. To, co v přírodě působí přirozeně (viz výše, co o tom řečeno), co je neumělkované, a dokonce i malebné, ta zdánlivá nepravidelnost a různorodost v přísné zákonitosti, dostaví se při správném postupu sama sebou, tak jako strom stářím pozbývá své pravidelnosti, tak jako nasetý trávník nestříhán přemění se v květnatou louku, tak jako uměle pěstěný les, když vyrostle, nabude přirozenějšího rázu. Je to též jedno z důležitých pravidel zahradní architektury, k čemuž se ještě vrátíme. Člověk může tu i tam vědomě napomoci, může ke zřícenině vysadit pnoucí rostliny, může zalesnit holou stráň, může nechat zarůst opuštěný lom. Při tom však vždy musí dříve uvážit, co tam vysadí a zda-li vysazením nezničí dobré hodnoty (vyhlídku, prospekt nebo i původní vědecky zajímavou botanickou formaci či zvířenu, vázanou na podklad právě v tom stavu, ve kterém se nyní nalézá). Neboť ne každé místo vyžaduje zlepšení rukou lidskou. I pustá stráň se svými suchomilnými rostlinami a s hmyzy na nich žijícími má svou krajinářskou a vědeckou cenu.

Pole, luka, lesy, vinice i chmelnice, štěpnice i školky, vše, do čeho zasáhla ruka lidská, podrobuje tvaru, který nejlépe odpovídá účelu věci. Proto mají kultivované kusy země svoji pravidelnou podobu, čímž liší se od prvotní přírody, která sama sebe řídí. Proto

vždy dílo lidské v přírodě je nápadno svou umělostí (ač při tom nemusí působiti rušivě).

Našemu citu pro krajinu odpovídá však vždy nejlépe to, co nejúžeji s krajinou souvisí, co z ní vyrostlo a má v ní své kořeny. To také jeví se nám nejpřirozenější, nejméně nápadné a působí domácně. Lze to začasť jen těžko vyložití slovy, ale tím více to cítíme intuitivně. Zvláště my, kteří jsme si již dávno zvykli považovati dílo lidské jako něco neoddělitelného od naší krajiny. Zajisté, že nám je bližší viděti v krajině naší pole bramborové nebo směskou oseté než kukuřici, v níž hned podle celého zjevu oko tuší cizince. A právě to jest jedna z důležitých zásad, které musí si býti vědoma činnost okrašlovací, která tak ráda opatřuje v přílišné horlivosti krajinu elementy, které do ní nepatří. Bylo o tom již výše mluveno (viz citát z Bendy nebo z „Kacířského turisty“). Abychom se tedy vrátili k polím: naše pravidelná, pravoúhle omezená políčka nijak neruší našeho dojmu z krajiny. Zvláště jsou-li různě oseta, obilím, jetelem, mákem, řepkou, lnem, je-li mezi nimi síť mezi a břehů, jsou-li tu a tam stromy a keře, spočine oko se zálibou na takové krajině. To dokazují nesčetné výtvoř nejlepších krajinářů. Zato okopaniny působí již dojmem méně příznivým, zvláště řepa; zcela zvláštního charakteru dodávají pak kraji chmelnice.

Dostí nepřívětivě, jednotvárně působí velké lány téže plodiny. Moderní intenzivní kultura pak zasahuje zde hluboko v jednom smyslu. Čistící zařízení na semeno působí, že čím dále, tím více mizí různé plevele, které

tak pěkně dovedly zpestřovati kultury, chrpy, koutky, rmen atd. jistě že na škodu vzhledu a malebnosti polí. — Jedním z nejdůležitějších krajinářských akcentů jsou však stromy.

*

Před statnými, starými stromy musí každý, kdo si zachoval jen trochu srdce, cítiti úctu. Sami starci ve srovnání s lidským věkem, jsou pamětníky minulých generací, těch, jež pro nás pracovaly a mřely a naši existenci umožnily. Je to snad také jistý zbytek uctívání stromů, který se u nás zachoval z pradoby lidského pokolení. U starých venkovanů se s touto úctou ještě namnoze setkáváme. Pěknou historiku, která tento cit ke stromům ilustruje, načrtla L. Šetelíková (Lidové Noviny, Večerník, 10. března 1921). Uvádím ji celou, pro její zajímavost lidové psychologie:

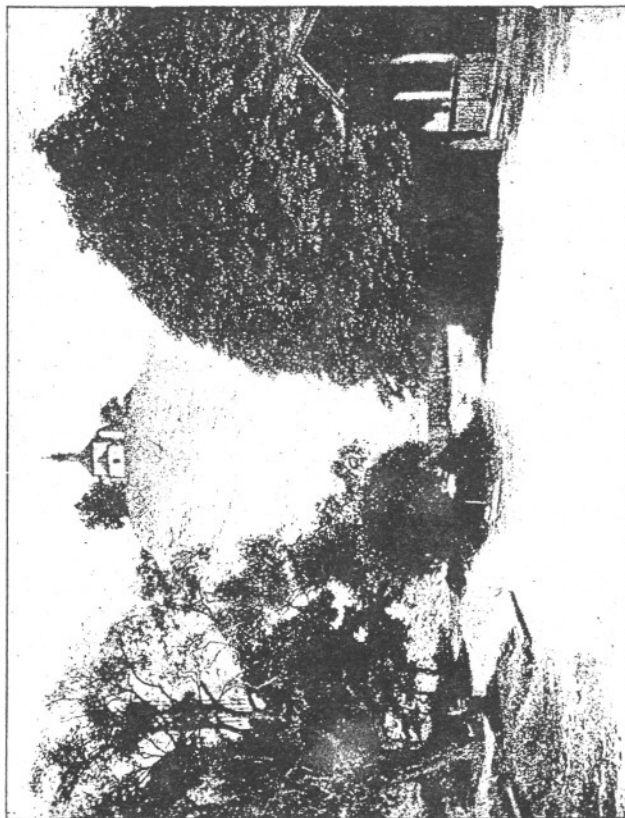
Stará hruška.

Co staříček pohlídl ze dvora na zahradu, to se katili a brblali:

„Hromská hruška! Stoji mi to v cestě a enem zavazi a tini. Okrom trávy ani mi tam nic nemože rust!“

To na chodničku u rybníčka stála veličánska stará hruška. Staříčku tatiček ju tam za mlada zasadili.

Hruška byla hodná a měla tak klusté peň, že ani dvě hrubi chlapi, roztahna ruky, nemohli ju obestať.

Památná skála Svatoprokopská nad Hlubočepy, kdysi oblíbený výletní cíl Pražanů, nyní i s prosulou a přírodovědecky památnou jeskyní téžbou vápence úplně zničená.